

Csalódás

Irtó SULHÓF JÓZSEF

Megdöbben, tágranyílt szemekkel nézte már messziről a vén fát. Lombos, lompos volt még a napokban is, levelei már sárgák, avarba kívánczók voltak. De most, dér csipte-e, köd ülte-é meg? Az ősz éjen levele mind lehullott, s kopaszon, díztelenül meredt égne a girbe-gurba ágaival.

Minden reggel pontosan akkor érkezett a vénség derűjével mosolygó, az öregség nemtörődömségével lompos fához, amikor a gyárkürt rövid, éles füttyel figyelmeztette rá, hogy öt perc múlva hat óra. Addig egyenletes léptekkel haladt. Az éveken át beidegződött ütem vitte s akár kiharadós éjszaka után, akár frissen, pihenten, akár náthás kis lázakkal, vagy tavaszi jókedvvel ment a munkába, mindig egyformán rakta előre a lábát egészen addig, míg meg nem szólalt az a rövid bűgás, figyelmeztető hívogatás. Akkor kissé meggyorsította lépteit, de utána megint visszazökkent az egyenletes ütembe, hiszen két perccel hat előtt így is átlépte a gyár küszöbét.

— Jó reggelt, János bácsi — köszönt hangosan az öreg portásnak.

Mindig ebbe a reggeli váltásba tartozott, amióta csak munkás lett és itt dolgozott. Azelőtt véletlenül adódott úgy, hogy nem kellett cserélnie. Most, több mint egy éve pedig külön ki is mondták, hogy nem kell váltást cserélnie. Meghagyták a reggeli váltásban. Mert zeneiskolába járt. Az esti munkás-tanfolyamra. Ketten az egész gyárból, ő, meg Annuska.

Mindig mosolyogva nézett messziről az öreg fára. Szerette ezt a vén fát, útjának ezt a jelzőállomását. Szerette a padot alatta, szerette a kis dalt, ami az emlékekhez fűzte. És szerette a leányt, akihez az emlékek fűződtek.

Azelőtt jóformán nem is látta. De a tanfolyam, a beiratkozás, a hegedűórák összeretelték őket. Hetenként háromszor találkoztak össze, mindig vacsoránál, a gyár éttermében. Mind a ketten hegedűt szorongattak a hónuk alatt, amikor érkeztek. Egy asztalhoz ültek, soronkívül kapták az ételt, hiszen mindenki tudta, hogy órára kell menniök. Sietősen, kissé fontoskodva ettek és ott is, útközben is arról beszéltek, mennyit gyakoroltak, hogyan készültek az órára. Kicsit csúfolódtak az öreg tanár szigorán, begyepesedett szokásain, furcsa kis mozdulatain. Néha a leány szorongva ment az órára, mert nem mindig készült szorgalmasan. Ilyenkor

büszke volt, hogy el is hagyta a leányt, lám, az idén már a munkászenekarba is bevették, a második hegedűsök sorában ül, próbára jár.

Mindig csak a zene, a tanulás, az órák váltakozása volt a beszéd-tárgyuk. Most el is komorodott, milyen régen látta a leányt. És milyen keveset tudott róla. Őszelön ment betegszabadságra, valami műtét után nem tudott rendbejönni, tengerre küldték, üdülésre, hadd erősödjön meg.

Hamarjában nem tudta kiszámítani, mióta nem látta a leányt. Mert valahogy úgy voltak, hogy mindig csak a hegedűóra előtt találkoztak. Más napokon majdnem sohasem látta s jóformán nem is tudta, hol lakik, hogy él, van-e családja. A vezetéknevét, se tudta.

Más lánnyal sohasem volt ilyen tartózkodó. Húsz évének jó kedvével dévajkodott velük, évődött, erős kézzel hozzájuk is nyúlt. De ez az ismeretség más volt. Talán, mert a zene hozta össze őket, a zene volt a találkaik ürügye, talán, mert mind a ketten olyan nagyon komolyan vették a tanulást, egyáltalán a zenét; az érzelmeknek, hangulatoknak ebbe a bűvös világába igyekeztek mind a ketten behatolni. S ez a felnőtt korban kezdett tanulás tette komolyabbá talán a kapcsolatukat is.

Gyermekkorukban nem tanulhattak. Neki munkás volt az apja is. Sokszor gondterhelten tért haza, nagyon ritkán volt vidám a fizetési napokon. Anyjával együtt mind a ketten azért nyúzták magukat, azért vonták el a jobb falatot is a szájuktól, hogy egy kis, városvégi házát felépíthessenek, öregségükre legalább fedél legyen a fejük felett. Az apja is gyalog járt a gyárba, a munkahelyére, onnan messziről, minden reggel, hóban, fagyban, vagy forró hajnallal köszöntő júliusokban. Mindig pontosan ugyanabban az időben kelt, öltözködött, indult és mindig egyenletes, ütemes léptekkel ment. S amikor őt felvették a gyárműhelybe tanoncnak, ő is mindennap vele ment, ugyanazokkal az egyenletes, pontosan kiszámított, beidegződött léptekkel.

A zenerajongást apjától örökölte. Az apja fiatalabb korában eljárt a munkásdalárdába. Ebből az időből egyetlen szenvedélye maradt a dal. A ház minden mástól megfosztotta. De esténként otthon énekelgetett, ha kedve telt benne és a vasárnap délutáni pihenő is csendes dudorászással telt el. Szürkén, fárasztó unalmasan; csak a dalolás, dudorászás vidította a sok zökkenővel, kenyérgondok, munkahelyválságok közben eltelt életüket.

Rádió a háború vége felé került a házukba. Nyarakon át hallottak zenét az egyik szomszédházból. Ilyenkor a nyitott ablakokon kiharsogott a rádió és a szomszédok, nagyobbára hozzájuk hasonló munkáscsaládok, szeretettel, szinte áhítattal hallgatták, még néha a ropogós, friss csárdásokra, táncrea is perdültek. A háború vége felé azonban az apja gyárának egyik hivatalnok, a Rót úr, az apjára bízta a rádiót. Akkor már híre járt, hogy a zsidóktól mindent elvesznek. Rót úr kishivatalnok volt, nem volt más öriznivalója. Éjszaka elvitte a rádióját az apjához, őrizze meg számára.

Eleinte csak titokban, halkán merték hallgatni, csak a híreket, nehogy a zeneszó kihallatszék és árulójuk legyen. De ezek a hírek nagyon megbontották a család békéjét, nyugalma. Az apjában felelevenedett a fiatalága, mindaz, amit még a dalárdába járás idején hallott, amiből a házépítés miatt kiszakította magát. Megváltozott a tekintete, kezdett másképp beszélni, mint amire őt tanították a tanonciskolában. Az anyja ag-

gódott, hogy bajba keveredik s bajt csinál a gyerekek is. De az apja egyre elszántabb, határozottabb lett.

Amikor a partizánok érkezése előtt leállt a gyár, abbahagyta a rádióhallgatást, pedig nagyon szerette hallgatni a zenét, s most már merte is. De ott ólálkodott nap-nap után a gyár körül, hátha megakadályozhatja, hogy bajt csináljanak. S a partizánok megérkezése után az elsővel sietett a gyárba, hogy újra üzembe helyezték, végigjárta a régi munkásokat, hívta őket munkába. Nem is vigyázott többé úgy magára, mint azelőtt; amikor azt mondogatta, óvnia kell magát, nincs még a családban, aki helyt áll helyette, ha kidől. Most éjt nappallá tett. Le is soványodott bele és alig egy évvel később egy kis megfázás elvitte.

Rót úr nem jött vissza a rádióért, s most már harsogva szólt. Azelőtt is, ha apja nagy ritkán otthon pihent, zene zengett, azt szerette hallgatni. Úgy megszokták, hogy a gyászban se sokáig tűrték némaságát. Felcsavarta hajnalban, amikor a gyárba készült, délben, ebédután, amikor lepihent az apja helyén, a kopott, öreg, kiálló rúgójú díványra és este, míg él nem oltották a lámpát.

Kezdte már megismerni a könnyebb, könnyedebb dallamokat, kezdte megszokni a néha különös, érthetetlen, felfoghatatlan dallamok áradatát. Nem tudott keresztülhatolni rajtuk, de jól esett hallgatni. És amikor a szakszervezet meghirdette, hogy esti munkás zeneoktatás kezdődik, hirtelen elhatározással jelentkezett, tanulni akar.

Rengeteg dolga volt a gyárban, gyáron kívül, frontmunkán, ifjúsági szervezetben, összejöveteleken. Apja hajtotta mindenre és most is mindig apja életének utolsó két esztendejére, az elnyomás tiltott rádióhallgatásainak évére és a felszabadultság megváltozott életrendjére, egyáltalán apja korán öregedett szemeinek új csillogására gondolt. És addig nyaggatta az anyját, amíg fel nem kutatott a szomszédoknál egy olcsó, ócska hegedűt.

Eleinte nagyon csalódottan jött haza az órákról. Merevek, kemények voltak az ujjai, nem engedelmeskedtek, néha a húr is elpattant erős szorításuktól. Csalódott volt, hogy ilyen keserves kinnal, ennyi gyötrelem árán, egyenként külön-külön kell megismerkednie a hangokkal, mozdulatokkal, vonóhúzással, a kezdőknek szánt zeneelmélettel, amikor a rádióból szárnyaló zene zeng és ő azt hitte, mindjárt közelférközik hozzá.

Társai is csúfolódtak néha, szórakozás közben.

— Vedd már elő azt a hegedűt és húzd el a nótámat — szólt oda, hol az egyik, hol a másik.

— Nem tudok én mást, csak skálát, azt se jól — szabódott szégyenkezve.

— Hát az mi? Játssz el, de szívből!

De erre nem tudták rávenni soha. Néha komoran hevert otthon, nem mert felé se nézni a hegedűnek, pedig gyakorolnia kellett volna. Csak akkor ugrott fel, amikor eszébe jutott, mennyire kell majd szégyenkeznie Annuska előtt, ha nem készül. Csak ezért nem merte abbahagyni a tanulást sem. Szégyelte volna a gyárban. És Annuska előtt. Hiszen, ha abbahagyná, talán nem is találkozna többé vele.

Ez hajtotta, ez adott erőt, hogy fogcsikorgatva is folytassa. A tanárja is, mintha felfogta volna a küzdelmét, segített, kis, kedves dallamú

gyakorlatokat adott fel neki, lépésről-lépésre segítette előre, tetszett neki kitarása, kemény akarata. S a kedves kis dalok, dallamok révén egyre kedvesebbek, felengedőbbek lettek az órák, egyre kevésbé ijesztők, kevésbé félelmetesek az értetlen hangjegyek.

Annuska lemaradt mellette. Nem volt olyan szorgalmas, télen betegeskedett is. Ilyenkor szomorúak voltak a vacsorák, az órák. De nem maradt el egyetlen-egyről sem, ugyanazzal a pontossággal, rendszeretettel járt órára, mint a munkahelyére. Tavasz végén pedig a tanár betanított neki egy kis zenedarabot, hogy eljátszhassa az üzemi mulatságon.

Ez borzasztóan nagy izgalom volt neki is, anyjának is és — titokban remélte — Annuskának is. A gyárban volt egy tisztviselő, aki tudott zongorázni, azzal gyakoroltak, s ilyenkor egész szépen ment. De amikor az anyja kiöltöztette, s karonfogva elkísérte a mulatságra és neki kellett állnia az emelvényre, egyszerre kiverte a hideg veríték, összefolyt minden a szeme előtt és azt hitte, kézbe se tudja venni a hegedűt. Azután a körülötte, előtte támadt kavargáson át meglátta Annuska csillogó szemét. S megint azzal a hősködéssel fogott hozzá, ami az első hetek válságán is átségitte.

Tapsoltak, tapsolt Annuska is, persze nem a művészetnek, hanem annak, hogy közülük való munkástársuk játszik. Meghitt, bátorító taps volt. Biztatás, folytasd, örülünk, örömünk telik benne. Ezért azután nyáron, szabadsága idején se ment sehova, itthon maradt és járt tovább az órákra, amíg csak tartottak. Ezért a biztatásért — és Annuska miatt.

Mert a szereplés után közelebb került hozzá. Aznap éjjel táncoltak is, átkarolhatta; tréfálkoztak is, évődhetett vele. Hancúrozó jókedvben indultak haza hajnalpercenéskor. Futkároztak, korán elálmosodó anyja hazavitte a hegedűt, büszkeségét, s őt most nem zavarta semmi a mozgásban, hancúrozásban, futkározásban.

Ott, a nagy fa alatt, utolérte Annuskát. Fülükben még zúgott a táncdal, bennük éggett az éjszaka szilajsága. S amint elkapta a lihegő, nevető leányt, hirtelen átkarolta, magához szorította és a leány egy pillanatra odaadta az ajkát.

Csak egy pillanat volt. Vére vadul fellobbant, lélekzete elakadt. Egy pillanat csupán, s nyomban végetért, mert a derengés erőszakosan rájukvilágított és mögöttük emberek jöttek, mulatságról távozó. Akadozó lélekzettel ültek le a fa alatti padra, csak a kezük ért néha egymáshoz, szótlánul, kicsorduló szívvel ültek, nézték a hajnalt, a vén fa fölējük boruló lombjait, a most született új napot, mintha egészen más volna, mint a többi. Néhányszor szólani akart, meg akarta mondani a lánynak, hogy szereti. De nem merte megbontani a varázsos csendet, csak a kis, buta táncdalt dúdolgatta. Azután csendesen, a holnapi találkozás ígéretével búcsúztak el, mentek haza.

Azóta a nyár is elmúlt, az ősz is végére járt. Annuska a nyári hónapokban nem tanult, nagyon ritkán látta, s anélkül inkább vágyódott utána. Siettetten volna a nyarat, hogy őszre újra együtt járjanak.

Nyár végén hallotta, hogy Annuska beteg, kórházban van. A többiekkel együtt elment ő is, virágot is vitt. De a kórházszobájában, a sok kartárs és idegen arc között nem eshetett gyengédebb szó. Elutazása előtt is csak egy pillanatra látta a leányt, az irodából jött, kezében már az

utazáshoz szükséges igazoló iratokat lobogtatta, csupa izgalom volt és lázas sietséggel búcsúzott.

— Ír majd néha? — kérdezte, mikor a leány elrobogott. S eleinte csakugyan kapott egy-egy lapot. De mindig sok aláírás tarkállott rajta. Még itt, ezen a lapon se lehettek kettesben.

Azután a lapok is elmaradtak, számára pedig most, hogy csakugyan megjött az ősz, komolyabbra fordult a tanulás, a zenekarban is helyet kapott, próbákra kellett járnia. Büszkén és boldogan járt el, s titokban mindig azt remélte, Annuskának dicsekedhet majd vele.

De a lány nem jelentkezett többé. Amint most az egyetlen éjszakán át lekoppasztott vén fához ért, amelynek lehullott leveleit a hajnali szél már messze seperte, belekavarta az avarhalmazba, ráeszmélt, hogy már október vége.

— Elmúlik már az ősz is — döbönt rá. Annuskának már régen vissza kellett volna térnie a munkahelyére, a zeneórákra, hozzá... De nem jött.

S amint most a vén fa hirtelen elébe tárta az idő múlását, amit a mindennapok egyenletességében szinte észre se vett, hirtelen eszébejutott, amit a gyárban hallott. Beszéltek róla, hogy az egyik munkás lány elment a tengerre, beleszeretett egyik nyaralótársába és már férjhez is ment. Vissza se jön többé.

Nem nagyon figyelt a történetre, egészen idegen nevet hallott. Berkes. De most hirtelen teljes bizonyossággal döbönt rá, hogy ez Annuska, Berkes Annuska.

A gyárkürt most is felbúgott, rövid, éles, figyelmeztető búgással. Öt perc múlva hat óra. De tagjai elzsibbadtak, nem tudott egy lépést sem tenni. Léroskadt a fa alatti padra, ugyanarra a padra, s most őszi köntösben tárult elé ugyanaz a táj, a nyárelői táj.

— Hát ez így megy? Tavasszal még megcsókoltuk egymást, s őszre a más asszonya?

Ennyit jelentettek csak neki a hegedűórák, a találkozások, a közös apróságok, az egész csodálatos nagy élmény? Ezért küzdött, kínlódott, gyötörte magát, hogy tetszen, hogy büszkélkedhessen? S ennyit ért az egész? Az ősz elfújta a tavasszal még olyan szép, annyira kedves táj képét s elfújta az ő életének értelmét is.

Zsibbadtan, tehetetlenül ült. Évek óta nem volt beteg, nem maradt ki a gyárból, de most úgy érezte, nem tud bemenni, odamenni az emberek közé, dolgozni, beszélgetni, tanácskozni, figyelni. Nem, most össze-roppant benne valami. S csak haza, haza, belefúrni a fejét a párnába.

Tétován, bizonytalan, fáradt mozdulattal állt fel, hogy induljon. De ebben a pillanatban újból felbúgott a gyárkürt. Most hosszan, elnyújtottan, erőlesen, határozottan búgott. Hat óra.

Hirtelen felfigyelt. Csak egy pillanatig tartott. A tudatáig tán el sem jutott a háng, csak a beidegzettségéig, addig a fegyelmezettségig, amit már az apjánál is mindennap látott. S egyszerre futni kezdett. Futott teljes erejéből és mire a kürt leereszkedő hangja morgásszerűen elhalt, átlépte a gyár küszöbét csak úgy, mint minden nap, évek óta.

És ahogyan Annuskák és fájdalmak, esti kimaradások és apró náthás lázak ellenére mindennap átlépi majd egy életen át.